

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Маляренко Костянтин Олександрович,

здобувач третього рівня вищої освіти ОНП «Географія»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1306-7702>

Сегіда Катерина Юрївна,

доктор географічних наук, професор,
професор кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця,
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>

Дослідження економічних трансформацій, спричинених повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, є важливим для розуміння не лише масштабів руйнувань, а й закономірностей адаптації та відновлення. До 2022 року Харківська область посідала одне з ключових місць в економіці України, виступаючи важливим полюсом зростання, що поєднував потужний промисловий потенціал із динамічним розвитком третинного сектору та науково-освітнім комплексом. Дослідження економічних трансформацій Харківської області, яка стала прифронтовим регіоном, набуває особливої актуальності, враховуючи всі нові умови та чинники. Метою цієї статті є виявлення особливостей економічних перетворень в Харківській області впродовж років повномасштабної війни на засадах суспільної географії.

У статті охарактеризовано структуру економіки Харківської області та її місце в загальнонаціональному вимірі до початку повномасштабної війни; окреслено зміни в економіці після 2022 року, досліджено динаміку бізнес-релокації, трансформацію ключових економічних секторів та їхню стійкість; проведено порівняльний аналіз податкових надходжень за 2023–2025 роки для визначення місця регіону в національному вимірі та виявлення зрушень у структурі економіки; сформульовано ключові напрями та рекомендації для сталого відновлення, проаналізовано основні положення та пріоритети регіональної програми відбудови та розвитку Харківської області. Економіка Харківської області пережила глибоку трансформацію. Завдяки резистентності ключових секторів, зокрема ІТ та оборонно-промислового комплексу, а також фінансовій життєздатності, підтвердженій показниками податкових надходжень, Харківщина утримує достатньо високі позиції серед інших регіонів України. Водночас просторова поляризація в регіоні посилилася, створивши глибокий розрив між відносно стабільним міським центром та прифронтовою периферією.

Ключові слова: регіональний розвиток, соціально-економічний розвиток, економічні перетворення, Харківська область, Україна, суспільно-географічний підхід.

Maliarenko Kostiantyn, Sehida Kateryna. Human-geographical features of economic transformations in the Kharkiv region

The study of economic transformations caused by the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine is crucial for understanding not only the extent of destruction but also the patterns of adaptation and recovery. Until 2022, Kharkiv Region held a key position in Ukraine's economy, serving as an important growth hub that combined a powerful industrial potential with the dynamic development of the tertiary sector and a strong scientific and educational complex. The study of economic transformations in Kharkiv Region, which has become a frontline region, is of particular relevance given all the new conditions and factors that have emerged. The purpose of this article is to identify the features of economic transformations in Kharkiv Region during the years of the full-scale war, based on the principles of human geography. The article describes the structure of Kharkiv Region's economy and its place in the national context before the full-scale war; outlines the changes in the economy after 2022, and examines the dynamics of business relocation, the transformation of key economic sectors, and their resilience. It also provides a comparative analysis of tax revenues for 2023–2025 to determine the region's position nationally and identify shifts in its economic structure. The article formulates key directions and recommendations for sustainable recovery and analyzes the main provisions and priorities of the regional program for the reconstruction and development of Kharkiv Region. The economy of Kharkiv Region has undergone a profound transformation. Thanks to the resilience of key sectors, particularly the IT and defense industries, as well as fiscal viability confirmed by tax revenue indicators, Kharkiv Region has turned into a "pole of resilience." At the same time, spatial polarization in the region has intensified, creating a deep divide between the relatively stable urban center and the frontline periphery.

Key words: regional development, socio-economic development, economic transformations, Kharkiv Region, Ukraine, human geographical approach.

Вступ. Економічний розвиток регіонів традиційно є одним з ключових об'єктів суспільно-географічних досліджень. Він розглядається як складний, багатоспектний і багаторівневий процес якісних змін у про-

сторовій організації, населенні та господарстві регіонів [6, 8]. Дослідження економічних трансформацій, спричинених повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, є важливим для розуміння

не лише масштабів руйнувань, а й закономірностей адаптації та відновлення. У цьому контексті Харківська область є унікальним об'єктом для наукового аналізу. До 2022 року регіон посідав одне з ключових місць в економіці України, виступаючи важливим полюсом зростання, що поєднував потужний промисловий потенціал із динамічним розвитком третинного сектору та науково-освітнім комплексом. Тож, дослідження економічних трансформацій Харківської області, яка стала прифронтовим регіоном, набуває особливої актуальності, враховуючи всі ті нові умови та чинники, які утворилися.

Матеріали та методи. Аналіз економічних перетворень в Україні, зокрема у Харківській області, вимагає нового методологічного підходу, що враховує вплив воєнного стану. Суспільно-географічна наука вивчає нерівномірність регіонального розвитку та просторову поляризацію [8], базувалася на стабільних умовах і доступності широкого спектра офіційних статистичних даних. Наслідки повномасштабного вторгнення Росії в Україну докорінно змінили умови для проведення досліджень, адже дані офіційної статистики для аналізу поточної соціально-економічної ситуації стали недоступними, що вимагає переосмислення підходів до оцінки регіонального розвитку та пошуку нових інструментів, змушує дослідників переходити від традиційних методів до альтернативних, які ґрунтуються на оперативних, хоч і агрегованих, даних, таких як фінансові показники тощо. Дані, що використовувалися в роботі, були отримані з офіційних звітів місцевих та державних органів влади, у тому числі – Програм та Стратегій розвитку регіону [10, 14], аналітичних платформ (зокрема, Opendatabot [4]), інтерактивної податкової карти України [9], інформації із публікацій у профільних ЗМІ тощо.

Метою цієї статті є виявлення особливостей економічних перетворень в Харківській області впродовж років повномасштабної війни на засадах суспільної географії. Для досягнення поставленої мети були визначені дослідницькі завдання: охарактеризувати структуру економіки Харківської області та її місце в загальнонаціональному вимірі до початку повномасштабної війни; окреслити зміни в економіці після 2022 року, дослідити динаміку бізнес-релокації, трансформацію ключових економічних секторів та їхню стійкість; провести порівняльний аналіз податкових надходжень за 2023–2025 роки для визначення місця регіону в національному вимірі та виявлення зрушень у структурі економіки; сформулювати ключові напрями та рекомендації для сталого відновлення, проаналізувати основні положення та пріоритети регіональної програми відбудови та розвитку Харківської області.

Результати. До початку повномасштабного вторгнення Харківська область посідала одне з ключових місць в економіці України. За даними 2021 року, валовий регіональний продукт (ВРП) області становив 319,796 мільйона гривень, що дозволило їй зайняти третє місце серед регіонів країни, поступаючись лише Києву та Дніпропетровській області, а до 2014 року –

ще й Донецькій області [2]. Ця позиція підкреслювала статус Харківщини як одного з провідних промислових, аграрних та наукових центрів і згідно з офіційними статистичними даними, протягом 2004–2021 років частка Харківської області у загальному ВВП країни становила від 5,6% (2012, 2013 рр.) до 6,5% (2009, 2016 рр.) [2]. У 2021 році частка Харківської області у загальному ВВП країни становила від 5,9% [2]. Показник валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу в Харківській області у 2021 році становив 122 227 грн, відповідно, область займала шосте місце і поступалася лише м. Київ, Полтавській, Дніпропетровській, Київській, Запорізькій областям [2]. У структурі економіки Харківської області 38% припадає на послуги, 24% – на промисловість, 13% – на торгівлю, 12% – на сільське господарство, 11% – на транспорт та зв'язок [14]. Ці економічні показники слугують важливою точкою відліку для подальшого аналізу впливу воєнних дій на економічну структуру та майбутній потенціал регіону. Прогнози на 2021 рік передбачали подальший розвиток, з базовим сценарієм, що очікував індекс промислової продукції на рівні 98,9%, та цільовим сценарієм, що передбачав зростання до 101,3% [10].

Економіка Харківської області характеризувалася багатогалузевим промисловим комплексом, де провідну роль відігравали машинобудування, паливно-енергетична, хіміко-фармацевтична та харчова промисловість [14]. У структурі переробної промисловості понад дві третини обсягів реалізованої продукції припадали на виробництво харчових продуктів (40%) та машинобудування (11,6%), виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення, добувна промисловість і розроблення кар'єрів [14]. Важливу роль в економіці регіону відіграв агропромисловий комплекс. За площею сільськогосподарських угідь (2,4 мільйона гектарів, що складає 76,7% загальної території області) Харківщина посідала третє місце в Україні. Рослинництво становило 84,1% валового виробництва сільського господарства, а тваринництво – 15,9% [10, 14, 15, 16]. Особливою рисою довоєнного профілю Харківщини був її інтелектуальний та інноваційний потенціал. До 2022 року в місті було розташовано 80 закладів вищої освіти, а загальна кількість студентів в області становила 123 208 осіб, що робило її другою після Києва за цим показником [10, 14]. Крім того, на Харківщині активно розвивався ІТ-сектор, який налічував понад 50 тисяч фахівців у понад 500 компаніях [1], що є потужним ресурсом та передумовою для постіндустріального розвитку. Його мобільність і незалежність від фізичної інфраструктури згодом виявилися ключовими чинниками стійкості регіону в умовах війни.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації завдало колосальних збитків економіці та інфраструктурі Харківської області. Близько 61% території області зазнало впливу бойових дій, що призвело до значних руйнувань та прямих економічних втрат. Постійні обстріли цивільної та виробничої інфраструктури стали ключовим фактором, що зумовлює призупинення діяльності підприємств та відтік населення. Восени

2022 року Збройні Сили України здійснили успішний контрнаступ, який став одним із найбільш значущих подій у війсьній історії регіону. У його результаті було визволено понад 400 населених пунктів та відновлено контроль над тисячами квадратних кілометрів території. Зокрема, українські сили звільнили такі міста, як Ізюм та Куп'янськ, а також вийшли до державного кордону в районі Вовчанська та річки Оскіл [12]. Визволення територій відкрило шлях до їхнього відновлення, але водночас виявило колосальні масштаби руйнувань, завданих війною, зокрема знищені багатоповерхові будинки, школи, мости та спалена військова техніка, мінування території тощо [14, 16]. Повномасштабне вторгнення завдало колосальних збитків економіці та інфраструктурі Харківської області. За даними прокуратури, станом на кінець 2022 року було повністю або частково зруйновано 14,5 тисяч об'єктів, з яких 8701 – житловий фонд (3291 багатоквартирний та 5410 приватних будинків) [5]. Крім того, були зруйновані або пошкоджені 356 закладів культури та 268 закладів охорони здоров'я [5]. Атаки на енергетичну інфраструктуру стали цілеспрямованою стратегією, спрямованою на руйнування цивільних та виробничих потужностей напередодні опалювального сезону [14]. Ці удари не лише спричиняли гуманітарні наслідки, а й підірвали економічну діяльність, порушуючи логістичні ланцюги та обмежуючи роботу підприємств. Додаткові свідчення цьому – атаки на ключові комерційні об'єкти, такі як термінал «Нової пошти» та друкарня «Фактор-друк», що призвело до людських жертв та значних матеріальних втрат [3]. Близькість до лінії фронту, постійні обстріли, значні руйнування, знищення інфраструктури, енергетичний дефіцит та пошкодження виробничих потужностей є основними перешкодами для відновлення економіки, повернення бізнесу тощо.

Динаміка релокації підприємств з Харківщини характеризується двома основними фазами. На початку повномасштабного вторгнення спостерігався масовий відтік бізнесу. За словами представника місцевої влади, до 90% підприємств були або зачинені, або релоковані у 2022 році [3, 15]. За даними Opendatabot, за державною програмою релокації область покинуло понад 250 підприємств [4]. Ця ж статистика свідчить, що лише у 2024 році 863 харківські компанії змінили регіон [4]. Найбільша кількість підприємств переїхала до Львівської (21.3%), Закарпатської (13.7%) та Івано-Франківської (12.1%) областей, що ілюструє перерозподіл економічних полюсів. Переміщення бізнесу посилює економічний потенціал західних регіонів, водночас перетворюючи Харківщину з економічного «ядра» на «напівпериферію». Водночас, зафіксовано і зворотний потік: від початку вторгнення на територію Харківської області релокувалося 42 підприємства, тоді як виїхало 39 [4]. Ця суперечність у даних вказує на складність та багатогранність процесу. Дані про 39-42 підприємства, ймовірно, стосуються лише тих, хто скористався офіційною програмою, тоді як загальний відтік був значно більшим. Водночас, місцева влада зазначає, що з 2022 року спостерігається позитивна, хоч і повільна,

динаміка повернення та відкриття підприємств [3, 15]. Це свідчить про перехід від фази шоку, що характеризувалася масовою втечею бізнесу, до фази адаптації, де спостерігається поступове повернення ділової активності та відновлення, попри безпекові ризики.

ІТ-сектор Харківщини виявився одним із найбільш стійких до викликів війни. Його життєздатність обумовлена тим, що він не залежить від фізичної інфраструктури, а базується на мобільності людського капіталу [16]. За даними Харківського ІТ-кластера, до 24 лютого в місті працювало понад 50 тисяч фахівців у понад 500 компаніях [1]. На початку вторгнення місто покинуло близько 87% ІТ-фахівців, однак завдяки можливості віддаленої роботи бізнес-активність не припинилася [1, 15]. Кількість ІТ-компаній в Харкові навіть зросла: з 510 у 2021 році до 600 у 2023 році [4]. Хоча лише третина фахівців фізично перебуває в місті, інші працюють віддалено, сплачуючи податки до бюджету Харківського регіону [1]. У 2022 році загальний обсяг податкових надходжень від ІТ-галузі в області становив 2,498 мільярда гривень [1]. У 2023 році частка єдиного податку від ІТ-сектору становила 50,7% у загальному обсязі сплати єдиного податку міста, що є найбільшим показником серед інших технологічних хабів України [1]. Ці дані підтверджують, що ІТ-сектор пережив не просто адаптацію, а зміну парадигми, перетворившись на критично важливий «фінансовий донор» для місцевого бюджету. Його стійкість, що базується на децентралізації та мобільності, демонструє, що економіка знань може ефективно функціонувати в умовах прямої військової загрози.

Традиційне машинобудування, яке до війни переживало певні труднощі, зіткнулося з новими викликами. Галузь скорочувала виробництво протягом 2022 року, а основними перешкодами залишалися проблеми з доступом до електроенергії та брак робочої сили. Однак, війна стала каталізатором для переорієнтації частини цього сектору. Оборонно-промисловий комплекс, представлений, зокрема, підприємствами, що виробляють бронетехніку та ракетно-космічні системи, отримав нове життя. Якщо до 2022 року низка заводів мали проблеми з фінансуванням, то в умовах війни їхній потенціал став критично важливим, що демонструє здатність галузі не лише виживати, а й динамічно розвиватися, переорієнтовуючись на потреби військового часу [11, 14, 16]. Так, попри загальне падіння частина традиційної промисловості, відбувся перехід до нового сегменту, що забезпечує їй життєздатність та стратегічне значення.

Вплив війни на агропромисловий комплекс є найбільш довгостроковим та фізично відчутним. За даними дослідження, збитки від втрат ґрунтів та забруднення в Харківській області становлять майже 37 мільярдів гривень [14]. Бойові дії торкнулися 61% території області [16]. Безпосередньо вибухи пошкодили 4,2 тисячі гектарів орних земель, а ще 28,2 тисячі гектарів можуть бути потенційно забруднені [14]. Ключовим стримуючим фактором для відновлення є забруднення території мінами та нерозірваними боєприпасами. Необхідно розмінувати 189,225 тисяч гектарів сільсько-

господарських угідь [13]. Темпи розмінування залишаються повільними: станом на серпень розміновано лише 3842,43 гектара, що вказує на масштабність проблеми та її довготривалий характер [13]. На відміну від IT-сектору, що адаптувався до віддаленої роботи, агропромисловий комплекс критично залежить від фізичного доступу до землі. Таким чином, руйнування в цій галузі є не просто тимчасовими втратами, а загрозою для майбутньої продуктивності та продовольчої безпеки.

Незважаючи на руйнування, Харківська область демонструє економічну стійкість [7], яка не може бути пояснена традиційними довоєнними показниками. В умовах обмеженості статистичних даних, спричиненої воєнним станом, дані про податкові надходження стали ключовим альтернативним індикатором економічної життєздатності. Аналіз податкових надходжень демонструє позицію Харківської області в загальнонаціональному масштабі. За даними, кумулятивні надходження до місцевого бюджету Харківщини станом на 01.08.2025 року склали понад 11,4 млрд грн, що ставить її на третє місце серед регіонів-лідерів після Києва (понад 32 млрд грн) та Дніпропетровської області (понад 13,2 млрд грн) [9]. Щодо надходжень до державного бюджету, Харківська область посідає друге місце, поступаючись лише Києву. Кумулятивні надходження від регіону станом на 01.08.2025 року становлять понад 128,7 млрд грн, тоді як у Києва цей показник перевищує 410 млрд грн [9]. Дніпропетровська область посідає третє місце з показником понад 86,2 млрд грн [9]. Ці дані підтверджують, що попри військові дії та значні економічні втрати, Харківська область зберігає свій статус як один із ключових фінансових донорів для державного бюджету України, а також має стабільно високий рівень надходжень до місцевих бюджетів.

Порівняння структури податкових надходжень у Харківській області за січень 2023 – липень 2025 демонструє динаміку економічної адаптації регіону в умовах війни. У січні 2023 року загальний обсяг податкових надходжень становив понад 2,57 мільярда гривень. Провідне місце посідала категорія «Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування» з обсягом 616,8 млн грн, що становило 24% від загальної суми. На другому місці була «Переробна промисловість», що забезпечила 524,7 млн грн (20,4% від загальних надходжень) [9]. У липні 2023 року загальний обсяг надходжень зріс до майже 2,99 мільярда гривень. Відбулося зміщення акцентів: на перше місце вийшла «Переробна промисловість», внесок якої значно зріс до 844,4 млн грн (28,3% від загального обсягу). Низка промислових підприємств, переважно у місті Харків, продовжують відігравати ключову роль в економіці регіону [10]. На друге місце опустилася категорія «Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування» з обсягом 451,6 млн грн (15,1%), хоча її абсолютний внесок трохи зменшився. У січні 2024 року загальний обсяг надходжень становив понад 2,58 мільярда гривень [9, 15]. Структура надходжень продовжила трансформуватися, зокрема «Переробна промисло-

вість» ще більше зміцнила своє лідерство, сплативши 758,0 млн грн, що склало 29,3% від загальної суми. На друге місце вийшла галузь «Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» з обсягом 489,8 млн грн (18,9%), витіснивши з цієї позиції державний сектор. Категорія «Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування» опустилася на п'яте місце із внеском у 137,4 млн грн (5,3%). Третю позицію зайняв сектор «Інформація та телекомунікації», сплативши 253,9 млн грн (9,8%) [9]. Станом на липень 2024 року, загальний обсяг податкових надходжень зріс до 2,88 мільярда гривень. В липні 2024 року переробна промисловість зберегла лідерство, сплативши 855,1 млн грн, що становить 29,7% від загальної суми. На другому місці залишилася оптова та роздрібна торгівля з внеском 517,9 млн грн (18%), а на третьому – сфера інформації та телекомунікацій, яка збільшила свій внесок до 287,4 млн грн (10%). Частка державного управління й оборони стабілізувалася на рівні 4,9%. Ці дані підтверджують стійке зростання переробної промисловості та торгівлі, які стали ключовими рушійними силами економіки регіону [9]. У січні 2025 року загальний обсяг податкових надходжень склав 2,95 мільярда гривень 33, що є найвищим показником серед проаналізованих січневих періодів. Структура надходжень продовжує підкреслювати ключові тренди. «Переробна промисловість» зберегла своє домінування з внеском у 928,6 млн грн (31,5%), що є значним зростанням. «Оптова та роздрібна торгівля» також демонструє стабільність, сплативши 588,1 млн грн (19,9%). Третю позицію зберегла галузь «Інформація та телекомунікації» із 257,4 млн грн (8,7%). Варто відзначити, що категорія «Державне управління й оборона» знову зросла, сплативши 167,2 млн грн (5,7%) [9]. Це свідчить про зміцнення позицій переробної промисловості як основного фінансового донора регіону. Станом на липень 2025 року загальний обсяг податкових надходжень досяг нового піку – 3,74 мільярда гривень [9]. «Переробна промисловість» продовжує демонструвати вражаюче зростання, її внесок склав 1,41 мільярда гривень, що становить 37,8% від загальної суми. Це найвища частка за весь аналізований період. «Оптова та роздрібна торгівля» також збільшила свій внесок до 610,2 млн грн (16,3%), зберігаючи друге місце. Сфера «Інформація та телекомунікації» сплатила майже 300 млн грн (8%), що свідчить про її стабільну значущість для економіки. Частка надходжень від «Державного управління й оборони» стабілізувалася на рівні 4,7% [9].

Аналіз податкових надходжень за останні два з половиною роки демонструє чіткі тенденції адаптації та відновлення економіки Харківської області в умовах війни [7]. Незважаючи на постійні загрози, загальні податкові надходження демонструють стабільну позитивну динаміку, що свідчить про адаптацію бізнесу до нових умов. Спостерігається розвиток переробної промисловості, яка згідно з даними, є головною рушійною силою економіки. Її частка в загальних надходженнях зросла з 20,4% у січні 2023 року до майже 38% у липні

2025 року, а сума надходжень збільшилася майже втричі, що може бути пов'язано зі зростанням державних оборонних замовлень. Оптова та роздрібна торгівля постійно посідає одне з провідних місць, що вказує на відновлення внутрішнього попиту та життєдіяльності міста. Сектор інформаційних технологій, попри релокацію частини фахівців, зберігає свою важливість, що підкреслює його стійкість та здатність функціонувати віддалено. На початку 2023 року державне управління й оборона займало перше місце за внеском до бюджету, що, ймовірно, відображало мобілізацію ресурсів у відповідь на вторгнення. Згодом його частка значно знизилася, тоді як переробна промисловість та торгівля почали домінувати, що може свідчити про перехід від економіки, керованої кризовим реагуванням, до ринково-орієнтованої економіки, де головну роль відіграє приватний бізнес.

Стратегічне планування в таких умовах вимагає переходу від моделі «зростання» до моделі «управління кризою» та «відновлення». Програма економічного і соціального розвитку Харківської області на 2025 рік [14] розроблена «виходячи з реальних можливостей бюджету» та наголошує на неможливості «повноцінного підрахунку всіх збитків» до закінчення воєнного стану, що свідчить про реалістичний підхід до планування в умовах високої невизначеності. Програма фокусується на першочергових завданнях: розмінуванні сільськогосподарських земель, відновленні критичної інфраструктури, залученні міжнародної допомоги та стабілізації фінансового стану комунальних підприємств [14].

Висновки. Економіка Харківської області пережила глибоку трансформацію внаслідок повномасштабного

вторгнення. Регіон перестав бути полюсом розвитку в класичному розумінні, як це було до 2022 року. Повномасштабна війна спричинила деградацію регіону, зруйнувавши значну частину його інфраструктурного, промислового та агропромислового потенціалу, що підтверджується даними про зруйновані об'єкти та мільярдами збитками. Зазначена деструкція співіснувала з креативною адаптацією економіки. Традиційна промисловість, що переживала труднощі в мирний час, знайшла нову життєздатність завдяки переорієнтації на оборонно-промисловий комплекс, а гнучкий ІТ-сектор продемонстрував надзвичайну стійкість, зберігши свою активність та фінансову базу, попри відтік фахівців. Тож, завдяки резистентності ключових секторів, зокрема ІТ та оборонно-промислового комплексу, а також фінансовій життєздатності, підтвердженій показниками податкових надходжень, Харківщина утримує достатньо високі позиції серед інших регіонів України. Майбутнє економічне позиціонування Харківщини залежатиме від її здатності перетворити виклики на можливості. Ключовим потенціалом є збережений науково-освітній потенціал, який може стати основою для розвитку інноваційних наукових кластерів. Водночас просторова поляризація в регіоні посилюється, створивши глибокий розрив між відносно стабільним міським центром та прифронтовою периферією. Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на встановлення внутрішньо регіональних відмінностей у розвитку, пошуку структурно-динамічних особливостей в розрізі територіальних громад Харківщини, розробку стратегій сталого відновлення та інтеграцію нових методологічних підходів для оцінки розвитку регіонів в умовах невизначеності та постійних змін.

Література:

1. ІТ-галузь в умовах війни: який стан найбільших технобів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itcluster.lviv.ua/it-galuz-v-umovah-vijny-yakij-stan-najbilshyh-tehhabiv-ukrayiny/> (дата звернення: 17.08.2025 р.)
2. Валовий регіональний продукт / Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.08.2025 р.)
3. Вижити та відновитися: як харківський бізнес працює на нових місцях після релокації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://allkharkov.com.ua/vyzhyty-ta-vidnovytysia-iak-kharkivskyj-biznes-pratsiuie-napovykh-mistsiax-pisliya-relokatsii/> (дата звернення: 17.08.2025 р.)
4. Відкриті дані opendatabot [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opendatabot.ua> (дата звернення: 20.08.2025 р.)
5. Війна у Харківській області у 2022 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspilne.media/kharkiv/350116-vijna-na-harkivsini-2022-rik-u-cifrah/> (дата звернення: 17.08.2025 р.)
6. Гусева Н., Маляренко К., Лимар О. Пріоритетні сфери і галузі економіки України: трансформації в умовах війни. *Часопис соціально-економічної географії*. 2024. № 36. С. 75-82. DOI: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2024-36-07> (дата звернення: 12.08.2025 р.)
7. Маляренко К. До питання стійкості економічного потенціалу регіону. У кн.: *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів : матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, Луцьк, 15–16 трав. 2025 р. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2025. С. 80-83.
8. Мезенцев К. В., Підгрушний Г. П., Мезенцева Н. І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація : монографія. Київ: ДП «Прінт Сервіс», 2014. 132 с.
9. Податкова карта України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://map.tax.gov.ua/main> (дата звернення: 17.08.2025 р.)
10. Програма економічного і соціального розвитку Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/1%20часть%20%2.pdf> (дата звернення: 20.08.2025 р.)
11. Промисловий потенціал / Підприємництво та споживчий ринок міста Харків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ppr.kharkiv.ua/ua/industrial-potential> (дата звернення: 17.08.2025 р.)

12. Рік визволення: Харківщина / Український інститут національної пам'яті. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vyzvoleni-regiony-materialy-do-richnyci-deokupaciyi/rik-vyzvolennya-harkivshchyna> (дата звернення: 21.08.2025 р.)
13. Розмінування на Харківщині: скільки земель сільськогосподарського призначення треба розмінувати / Слобідський край [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slk.kh.ua/news/agroprom/rozminuvanna-na-harkivsini-skilki-zemel-silskogospodarskogo-priznacenna-treba-rozminuvati.html> (дата звернення: 17.08.2025 р.)
14. Стратегія розвитку Харківської області на 2021–2027 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1026/102538/files/Стратегія.pdf> (дата звернення: 17.08.2025 р.)
15. Як зростає економіка Харківщини і яких труднощів зазнає через війну / Центр розвитку інновацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cid.center/yak-zrostaie-ekonomika-harkivshhyny-i-yakyh-trudnoshhiv-zaznaie-cherez-vijnu/> (дата звернення: 20.08.2025 р.)
16. Як повномасштабна війна змінила економіку Харкова / Центр економічної стратегії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ces.org.ua/yak-povnomasshtabna-vijna-zminila-ekonomiku-harkova/> (дата звернення: 17.08.2025 р.)

References:

1. IT-haluz v umovakh viiny: yakyi stan naibilshykh tekhkhabiv Ukrainy [The IT industry in times of war: the state of Ukraine's largest tech hubs]. URL: <https://itcluster.lviv.ua/it-galuz-v-umovah-vijny-yakyj-stan-najbilshyh-tehhabiv-ukrayiny/> [in Ukrainian]
2. Valovy rehionalnyi produkt [Gross regional product]. State Statistics Service of Ukraine. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian]
3. Vyzyty ta vidnovytysia: yak kharkivskyi biznes pratsiuie na novykh mistsiakh pislia relokatsii [Survive and recover: how Kharkiv business works in new locations after relocation]. URL: <https://allkharkov.com.ua/vyzhyty-ta-vidnovytysia-ia-kharkivskyj-biznes-pratsiuie-na-novykh-mistsiah-pislia-relokatsii/> [in Ukrainian]
4. Vidkryti dani opendatabot [Open data opendatabot]. URL: <https://opendatabot.ua> [in Ukrainian]
5. Viina u Kharkivskii oblasti u 2022 rotsi [War in Kharkiv region in 2022]. Suspilne. Media. URL: <https://suspilne.media/kharkiv/350116-vijna-na-harkivsini-2022-rik-u-cifrah/> [in Ukrainian]
6. Huseva, N., Maliarenko, K., & Lymar, O. (2024). Priorytetni sfery i haluzi ekonomiky Ukrainy: transformatsii v umovakh viiny [Priority spheres and sectors of Ukraine's economy: transformations in the conditions of war]. Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafi, 36, 75-82. URL: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2024-36-07> [in Ukrainian]
7. Maliarenko, K. (2025). Do pytannia stiikosti ekonomichnoho potentsialu rehionu [On the issue of the sustainability of the region's economic potential]. In Yu. M. Barskyi & V. I. Lazhnik (Eds.), Suspilno-heohrafichni chynnyky rozvytku rehioniv: materialy X Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii URL: <https://konfgeolutsk.wordpress.com/archives/> [in Ukrainian]
8. Mezentsev, K. V., Pidhrushnyi, H. P., & Mezentseva, N. I. (2014). Rehionalnyi rozvytok v Ukraini: suspilno-prostorova nerivnist i poliaryzatsiia [Regional development in Ukraine: socio-spatial inequality and polarization] (Monograph). DP "Print Servis". URL: https://geokyiv.org/pdf/Reg_development_in_Ukraine.pdf [in Ukrainian]
9. Podatkova karta Ukrainy [Tax map of Ukraine]. Retrieved from <https://map.tax.gov.ua/main> [in Ukrainian]
10. Prohrama ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Kharkivskoi oblasti [Program of economic and social development of Kharkiv region]. Kharkiv Oblast State Administration. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/1%20часть%20э2.pdf> [in Ukrainian]
11. Promyslovyi potentsial / Pidpriemnytstvo ta spozhyvchyi rynok mista Kharkiv [Industrial potential / Entrepreneurship and consumer market of Kharkiv city]. URL: <https://ppr.kharkiv.ua/ua/industrial-potential> [in Ukrainian]
12. Rik vyzvolennia: Kharkivshchyna [Year of liberation: Kharkiv region]. Ukrainian Institute of National Memory. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vyzvoleni-regiony-materialy-do-richnyci-deokupaciyi/rik-vyzvolennya-harkivshchyna> [in Ukrainian]
13. Rozminuvannia na Kharkivshchyni: skilky zemel silskogospodarskoho pryznachennia treba rozminuvaty [Demining in Kharkiv region: how much agricultural land needs to be cleared]. Slobidskyi krai. URL: <https://www.slk.kh.ua/news/agroprom/rozminuvanna-na-harkivsini-skilki-zemel-silskogospodarskogo-priznacenna-treba-rozminuvati.html> [in Ukrainian]
14. Stratehiia rozvytku Kharkivskoi oblasti na 2021–2027 roky [Strategy for the development of Kharkiv region for 2021-2027]. Kharkiv Oblast State Administration. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1026/102538/files/Стратегія.pdf> [in Ukrainian]
15. Yak zrostaie ekonomika Kharkivshchyny i yakykh trudnoshchiv zaznaie cherez viinu [How the economy of Kharkiv region is growing and what difficulties it faces because of the war]. Center for Innovation Development. URL: <https://cid.center/yak-zrostaie-ekonomika-harkivshhyny-i-yakyh-trudnoshhiv-zaznaie-cherez-vijnu/> [in Ukrainian]
16. Yak povnomasshtabna viina zminyla ekonomiku Kharkova [How the full-scale war changed Kharkiv's economy]. Center for Economic Strategy. URL: <https://ces.org.ua/yak-povnomasshtabna-vijna-zminila-ekonomiku-harkova/> [in Ukrainian]

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 29.09.2025

Дата публікації: 31.10.2025